

Εθνική Στρατηγική Ανάπτυξης Ορεινών Κοινοτήτων Τροόδους

Διάγνωση Α' Φάσης: Στρατηγικής σημασίας θέματα για την βιώσιμη ανάπτυξη του Τροόδους

Παρουσίαση κ. Δημήτρη Γούσιου

Διευθυντή Εργαστηρίου Αγροτικού Χώρου, Πολυτεχνικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

στο «1ο Συνέδριο Επιστημονικών και Τεχνικών Επιτροπών για την Αναγέννηση του Τροόδους»

Δευτέρα, 18 Ιουνίου 2018

Εξοχότατε κ. Πρόεδρε της Κυπριακής Δημοκρατίας,

Έντιμοι κ. Υπουργοί και κ. Υφυπουργέ Παρά τω Προέδρω,

Αγαπητοί συνάδελφοι καθηγητές και ερευνητές

Αγαπητά Μέλη Τεχνικών Επιτροπών των Υπουργείων

Εκλεκτοί προσκεκλημένοι

Όσο και αν φαίνεται παράξενο η πορεία ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας αξιοποίησε την ίδια προοπτική η οποία σήμερα διανοίγεται για το Τρόδος.

Σε έναν ωραίο τόπο χτυπημένο από την αποβιομηχάνιση, μια πρωτοβουλία αξιοποίησης των αποδήμων επιστημόνων οδήγησε στην οικοδόμηση σε μικρό διάστημα μιας από τις καλύτερες πολυτεχνικές σχολές της Ελλάδας.

Τι είναι αυτό που συνδέει τις δύο περιπτώσεις: η διαμόρφωση ενός ευνοϊκού εξωτερικού περιβάλλοντος (περιφερειακές πολιτικές), το πλαίσιο ζωής, η μείωση των χρονο-αποστάσεων αλλά και η πρόοδος στις τηλεπικοινωνίες, έχουν μεταβάλλει τους παράγοντες χωροθέτησης των δραστηριοτήτων και της εγκατάστασης των ανθρώπων. Όλα αυτά συμβάλλουν ώστε σήμερα οι μειονεξίες του παρελθόντος να εξασθενούν και συχνά να μετατρέπονται σε ανταγωνιστικό πλεονέκτημα ακόμη και για το βουνό.

Επομένως, σ' αυτό το ευνοϊκό νέο διεθνές και εθνικό πλαίσιο, ο ρόλος της στρατηγικής συνίσταται στο να προσδιορίσει μεταξύ άλλων τους παράγοντες εκείνους που μπορούν να ενισχύσουν την ελκυστικότητα του ορεινού Τροόδους ως τόπο προσέλκυσης και εγκατάστασης πληθυσμού, ανάπτυξης ήπιων αλλά και καινοτομικών δραστηριοτήτων. Ο στόχος της αναγέννησης του Τροόδους είναι σήμερα εφικτός όσο ποτέ άλλοτε.

Η διεθνής εμπειρία μας γύρω από την ανάπτυξη της υπαίθρου και των ορεινών περιοχών στην Ευρώπη και στη Μεσόγειο, μας επιτρέπει σήμερα, μετά την ολοκλήρωση της Α' Φάσης της Εθνικής Στρατηγικής για την Ανάπτυξη των Ορεινών Κοινοτήτων του Τροόδους, να ισχυρισθούμε ότι:

Το Τρόδος με τους πόρους και τις βασικές υποδομές που διαθέτει αλλά και το ευνοϊκό περιβάλλον που διαμορφώνουν οι ευρωπαϊκές πολιτικές και οι καταναλωτές για το βουνό μπορεί να αποτελέσει γρήγορα, ένα παράδειγμα βιώσιμης διαχείρισης και ανάπτυξης ορεινών περιοχών στην Ε.Ε.

Αν αυτό δεν επιτεύχθηκε μέχρι σήμερα δεν οφείλεται τόσο στην έλλειψη χρηματοδοτήσεων και υποδομών όσο στην απουσία μιας πολιτικής ικανής να προσαρμόσει και εφαρμόσει συντονισμένα κλαδικές και τομεακές πολιτικές στα όρια της περιοχής Τροόδους.

Η απόφαση εκπόνησης της Εθνικής Στρατηγικής για την Ανάπτυξη των Ορεινών Κοινοτήτων του Τροόδους, αντανακλά την συνειδητοποίηση αυτού του ελλείμματος.

Όμως, η δυναμική που εμπεριέχει αυτή η απόφαση δεν πηγάζει από το αντικείμενό της αυτό καθαυτό, αλλά από το γεγονός ότι πίσω απ' αυτή συναντάται η βούληση της Κυπριακής Κυβέρνησης και κοινοτήτων της ορεινής Κύπρου να επιχειρήσουν να σχεδιάσουν την ανάπτυξη από κοινού. Ο διορισμός του κ Παπαδούρη λειτούργησε ως ενδιάμεσος κρίκος αυτής της συνεργασίας.

Σ' αυτό το πλαίσιο, ο σκοπός του σχεδιασμού μιας τέτοιας στρατηγικής ήταν να υποστηριχθεί αποτελεσματικά μια εθνική ορεινή πολιτική μέσω της *συγκρότησης μιας χωρο-εδαφικής αναπτυξιακής ενότητας στα όρια της περιοχής Τροόδους των 110 περίπου κοινοτήτων*

Α' φάση μιας Αναπτυξιακής Στρατηγικής: μια ειδική μεθοδολογία για τη διάγνωση

Στην Α' φάση μιας αναπτυξιακής στρατηγικής, πάντα η διάγνωση αποτελεί την καθοριστική δράση.

Στο πλαίσιο αυτό, το Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου έχει με τη σειρά του αναπτύξει και εφαρμόζει ολοκληρωμένη μεθοδολογία για τη διάγνωση και το σχεδιασμό σε μικρο-μεσαίες κλίμακες στον ορεινό χώρο. Η μεθοδολογία αυτή συντίθεται από σύγχρονες μεθόδους και τεχνικές (εργαλεία τρισδιάστατων αναπαραστάσεων και αναζητήσεων στο χώρο (GIS-τηλεπισκόπηση), εφαρμογή της εικονικής περιήγησης. Η συνδυασμένη χρήση των παραπάνω διευκολύνει την ενεργό και διαδραστική συμμετοχή των τοπικών δρώντων στη διάγνωση και στο σχεδιασμό και μειώνει σημαντικά τον χρόνο και το κόστος έρευνας.

Η προσέγγιση που ακολούθησε η διάγνωση είναι καινοτομική: δεν υιοθετήθηκε η κλασική ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης διαφόρων δεικτών (πληθυσμός, όγκος παραγωγής, τουρισμός κτλ). Στην περίπτωση αυτή απλά θα επιβεβαιώναμε τις αρνητικές εξελίξεις στο Τρόδος που δείχνουν οι στατιστικές σειρές. Αντίθετα, η αξιολόγηση έρχεται από το μέλλον με βάση την ερώτηση: με ποιους πόρους φυσικούς, ανθρώπινους παραγωγικούς το σημερινό Τρόδος μπορεί να απαντήσει στις στοχεύσεις των πολιτικών και στις προσδοκίες των καταναλωτών.

Η εφαρμογή αυτής της διαγνωστικής μεθόδου οργανώθηκε σε δύο επίπεδα:

α) τοπική κλίμακα (κοινότητες και ιστορικές περιοχές Τροόδους)

β) Υπουργεία και κεντρική διοίκηση (εθνική κλίμακα)

Για τη συγκέντρωση πληροφοριών και δεδομένων σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η ερευνητική ομάδα του γραφείου Παπαδούρη του κυπριακού γραφείου της ALA Planning το οποίο συνεισέφερε επιπλέον στα ζητήματα πολεοδομίας τεχνικών υποδομών και περιβάλλοντος. Οι ελλείψεις δεδομένων αντιμετωπίστηκαν με επιτόπια έρευνα σε όλες τις κοινότητες.

Από τη διάγνωση προέκυψε ότι οι βασικές τάσεις και τα ισχυρά φαινόμενα όπως: γήρανση πληθυσμού, συνέχιση της εξόδου κυρίως από τις απομονωμένες περιοχές, έλλειψη ανταγωνιστικότητας κτλ, συνεχίζουν να υφίστανται.

Παράλληλα, διαγνώστηκαν ενδείξεις (*επιστροφή οικογενειών, ενίσχυση βιοτεχνιών κτλ*) καθώς και ενδιαφέρουσες ενδογενείς αναπτυξιακές πρωτοβουλίες οι οποίες ωστόσο δεν εντάσσονται σε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξης της περιοχής Τροόδους (*επενδυτικά σχέδια στον ποιοτικό τουρισμό, διάχυση μεταποιητικών επιχειρήσεων και στην περιφέρεια του Τροόδους*). Αυτές οι ενδείξεις μπορούν να στρέψουν την περιοχή προς μια ανάπτυξη πιο ενδογενή και βιώσιμη.

Οι ενδείξεις αυτές είναι πολυδιάστατες και συνδέονται με:

- το υφιστάμενο παραγωγικό δυναμικό και τη δυνατότητα της περιοχής να αναπτύξει την νέα οικονομία των ορεινών περιοχών που είναι η γεωργία, η μεταποίηση και ο τουρισμός.
Το Τρόδος διαθέτει δυναμικό και καλές υποδομές χρειάζεται συνεργασίες, δικτυώσεις, συντονισμό αλλά και ένα θεσμικό πλαίσιο πιο ευέλικτο,
- τις σημαντικές δυνατότητες αύξησης τοπικά της προστιθέμενης αξίας των προϊόντων (αγαθών και υπηρεσιών).
Το Τρόδος ενώ διαθέτει υψηλής ποιότητας και ισχυρής ταυτότητας προϊόντα αδυνατεί να τα καταστήσει ανταγωνιστικά στην αγορά λόγω ελλείψεων σε οργάνωση και σε εργαλεία αναγνώρισης.

- τη θέληση των τοπικών δρώντων να οργανωθούν σε κλίμακες ευρύτερες των κοινοτήτων βασιζόμενοι στην κοινή τους ταυτότητα και στην αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων της περιοχής. Το Τρόδος διαθέτει πλέον Αναπτυξιακές Εταιρείες αλλά και περισσότερους κοινοτάρχες από ότι το 2009, με διευρυμένο ορίζοντα και ισχυρότερη αντίληψη για τα πλεονεκτήματα της υπερτοπικής συνεργασίας

Στο επίπεδο της δημόσιας διοίκησης επισημαίνεται ότι τα Τμήματα (Δασών, Ανάπτυξης Υδάτων, Γεωργίας, Επαρχιακές Διοικήσεις κτλ) τα οποία συνδέονται με το χώρο του Τρόδους, διαθέτουν υψηλού επιπέδου ανθρώπινο δυναμικό αλλά και σημαντική εμπειρία. Η εκτίμησή μας ωστόσο, τα ζητήματα που αναδεικνύονται αφορούν :

- την οριζόντια συνεργασία μεταξύ διαφόρων τμημάτων (το παράδειγμα των αδειοδοτήσεων είναι ενδεικτικό),
- έλλειψη ισχυρών μορφών συνεργασίας και συντονισμού μεταξύ των κοινοτήτων τόσο σε επίπεδο ιστορικών περιοχών όσο και σε επίπεδο περιφέρειας Τρόδους.

Με βάση τις παραπάνω διαπιστώσεις έγινε δυνατή η διατύπωση ενός επιθετικού σεναρίου προσανατολισμένου προς την «Επανάκτηση και ενίσχυση της εδαφικής συνοχής του Τρόδους μέσω της διαμόρφωσης ενός αειφορικού και πιο λειτουργικού πλαισίου διαβίωσης σε συνδυασμό με την αύξηση της αξίας των τοπικών πόρων (αγροτρόφιμα, τουρισμός.....) και την προσέλκυση πληθυσμού.

Τελικά, η επεξεργασία των αποτελεσμάτων της διάγνωσης κατέληξε στην ανάδειξη των παρακάτω θεμάτων στρατηγικής σημασίας για την βιώσιμη ανάπτυξη του Τρόδους:

1. Ειδική πολιτική για το Τρόδος

Υιοθέτηση της αρχής της ορεινότητας και διαμόρφωση εθνικής ορεινής πολιτικής

2. Πολιτική υποδοχής νέου πληθυσμού

Κατοικία (κίνητρα για την απόκτηση κατοικίας), εξυπηρετήσεις (εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη, κοινωνική πρόνοια) και τέλος, απασχόληση (εγκατάσταση νέων ζευγαριών, αγροτών, επιχειρηματιών κτλ)

3. Ανταγωνιστικότητα, αύξηση προστιθέμενης αξίας

Ενίσχυση και ανάδειξη των δεσμών των αγαθών και υπηρεσιών με το Τρόδος, σύγχρονα συμμετοχικά συστήματα εγγύησης και ανάπτυξη ενός εδαφικού (territorial) μάρκετινγκ Τρόδους

4. Πολεοδομικές ρυθμίσεις, χρήσεις γης

Διαμόρφωση πολεοδομικού πλαισίου προσαρμοσμένου στην ορεινότητα της περιοχής

5. Διαχείριση του φυσικού Περιβάλλοντος

Εξισορρόπηση των αρχών της προστασίας και τη ανάπτυξης. Το Τρόδος εγκλωβίζεται μεταξύ μιας πολιτικής της κεντρικής κυβέρνησης που πρέπει να προσαρμοσθεί και μιας περιβαλλοντικής προσέγγισης που δεν ενσωματώνει την ανάπτυξη.

6. Πολυδραστηριότητα

Διαμόρφωση ευέλικτου καθεστώτος για την πολυδραστηριότητα και την αξιοποίηση της πολυλειτουργικότητας της υπαίθρου

7. Υποδομές

Οδικό δίκτυο: βελτίωση της εξωτερικής και εξωτερικής συνδεσιμότητας του Τρόδους με σεβασμό στους φυσικούς πόρους

Παραγωγικές υποδομές (βιοτεχνικές περιοχές, κτηνοτροφικές ζώνες, κ.α.)

8. Συντονισμός για την εφαρμογή της Στρατηγικής

- δημιουργία μηχανισμού οριζόντιου συντονισμού δημόσιων υπηρεσιών για πολιτικές οι οποίες θα ενεργοποιούνται στο πλαίσιο της Εθνικής Στρατηγικής για το Τρόδος,
- οριζόντια συνεργασία φορέων δημοσίου, ιδιωτικού και συλλογικού τομέα σε όλα τα μεγάλα ζητήματα που αφορούν τις κοινότητες του Τρόδους: σκύβαλα, αποχέτευση, νερό, κοινωνική ευημερία κτλ
- ενίσχυση της συνεργασίας των φορέων του Τρόδους μέσω της ενεργούς συμμετοχής τους στην Αναπτυξιακή Εταιρεία Τρόδους

Ενσωμάτωση της αρχής της ορεινότητας προϋπόθεση για μια εθνική πολιτική για το Τρόδος

Με την ολοκλήρωση της Α' Φάσης της Εθνικής Στρατηγικής διαφαίνεται ότι οι ορεινές περιοχές χρειάζονται προσαρμοσμένη δημόσια δράση, διαφοροποιούμενη από τις πολιτικές που εφαρμόζονται στην υπόλοιπη Κύπρο.

Προτείνεται στην Κυπριακή Δημοκρατία να υιοθετήσει την αρχή της ορεινότητας η οποία ως πλαίσιο αρχών θα διέπει την πολιτική για το Τρόδος και τις ορεινές κοινότητες. Η έννοια αυτή έχει πλέον υιοθετηθεί από την πλειονότητα των κρατών μελών αλλά και από τις πολιτικές της Ε.Ε.. Εκφράζει τις ιδιαίτερες χωρικές και αναπτυξιακές συνθήκες και δυσκολίες των ορεινών περιοχών αλλά και την ανάγκη σχεδιασμού ειδικών πολιτικών για την ανάπτυξή τους.

Αναφέρεται στο δικαίωμα του κατοίκου των ορεινών κοινοτήτων να μην είναι πολίτης Β' κατηγορίας και να διαβιεί σε συνθήκες παρόμοιες με εκείνες των άλλων περιοχών.

Η έννοια της ορεινής πολιτικής έχει ως κύριο συστατικό της τον τομεακό και εδαφικό συντονισμό των δημόσιων πολιτικών. Η αρχή της ορεινότητας και η ορεινή πολιτική επιτρέπουν την διαφοροποίηση βλέπε προσαρμογή της δημόσιας δράσης η οποία θα εκφρασθεί με τη θέσπιση συνεκτικών διατάξεων για τους τομείς : γεωργία, περιβάλλον, υποδομές, βιοτεχνία, τουρισμό, εμπόριο, παιδεία, υγεία, κοινωνική μέριμνα κτλ.

Η ορεινή πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας πρέπει και μπορεί να εφαρμοσθεί σε όλες τις ορεινές κοινότητες έτσι όπως τις ορίζει η αρχή της ορεινότητας.

Τα όρια της περιοχής εφαρμογής της εθνικής ορεινής πολιτικής της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν είναι μόνο γεωγραφικά: περικλείουν την ψυχή, την κληρονομιά και τη δημιουργικότητα της ορεινής Κύπρου, αλλά και το απόθεμα των υδατικών, δασικών, αγροτοφικών και πολιτιστικών πόρων της Κύπρου.

Εθνική και διεθνή διάσταση της Στρατηγικής για το Τρόδος

Η Εθνική Στρατηγική λόγω των στόχων της προσεγγίζει ζητήματα που ξεπερνούν την κλίμακα του Τρόδους, αφορούν την Κυπριακή Δημοκρατία και αναφέρονται στις διεθνείς δεσμεύσεις για το νερό, το περιβάλλον, τα τοπία, την βιοποικιλότητα και την κλιματική αλλαγή.

Σε διεθνές επίπεδο, μόλις υιοθετηθεί η ορεινή πολιτική για την Κύπρο, το Τρόδος μπορεί να ενταχθεί άμεσα σε όλους τους διεθνείς οργανισμούς οι οποίοι ασχολούνται με την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών αποκομίζοντας σημαντικά οφέλη ως εταίρος και συνομιλητής τους.

Η Β' Φάση θα ολοκληρωθεί με:

- την πραγματοποίηση 3 συναντήσεων των επιστημονικών και τεχνικών ομάδων των εμπλεκόμενων Υπουργείων στη διάρκεια των οποίων θα προσεγγισθούν τα ζητήματα 20 θεματικών ομάδων. Στις 19 Ιουνίου ξεκινά η τετραήμερη 1^η συνάντηση με την προσέγγιση 10 θεματικών ομάδων η παρουσίαση των οποίων θα γίνει στην συνέχεια. Θα συμμετέχουν 26 καθηγητές και ειδικοί ερευνητές.
- το Αναπτυξιακό Όραμα, την τελική Στρατηγική και τον Επιχειρησιακό Προγραμματισμό προτεινόμενων έργων.
- Την Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

Η Εθνική Στρατηγική για την Ανάπτυξη των Ορεινών Κοινοτήτων του Τρόδους θα καταλήξει σε μια Πρόταση Ολοκληρωμένου Αναπτυξιακού Προγράμματος με Προτάσεις ανά τομέα και φορέα υλοποίησης & Σχέδια Εφαρμογής.

Επίλογος

Ο σχεδιασμός αυτής της στρατηγικής αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση: εφαρμόζεται η διαγνωστική μέθοδος ταυτόχρονα στο Τρόδος και στο πεδίο της δημόσιας διοίκησης. Παράλληλα, η συνάντηση ερευνητών από Πανεπιστήμια της Ελλάδας, εμπειρογνομόνων, δημόσιων λειτουργών της Κύπρου καθώς και παραγωγών, επιχειρηματιών, κατοίκων κτλ του Τρόδους, εμπλουτίζει τη γνώση σχετικά με τις πολιτικές διαχείρισης, ανάπτυξης κτλ για το Τρόδος.

Οι επιστημονικές ανταλλαγές και συζητήσεις για σημαντικά θέματα όπως το νερό, το περιβάλλον, η Δήλωση Πολιτικής, η Υποδοχή νέου πληθυσμού κτλ, ξεπερνούν το Τρόδος και αγγίζουν όλη την Κύπρο και την Κυπριακή Δημοκρατία.

Τα αποτελέσματα είναι ήδη και επιστημονικά και επιχειρησιακά αξιόλογα και θα συμβάλλουν στις προσπάθειες που καταβάλλει η Κύπρος για την βελτίωση της διακυβέρνησης του τόπου.

κ. Πρόεδρε, μέσα από της συναντήσεις μας, τους τελευταίους μήνες διαπιστώνω το προσωπικό σας ενδιαφέρον για την αναγέννηση του Τρόδους και την αγωνία σας για την πρόοδο της περιοχής. Θα ήθελα να σας διαβεβαιώσω ότι τόσο εγώ προσωπικά όσο και η επιστημονική ομάδα στο σύνολό της, θα συμβάλουμε στην επίτευξη αυτού του στόχου.

Απευθυνόμενος τέλος προς τους φίλους Τροοδίτες θα ήθελα να τους παροτρύνω να συνεργαστούν, να εντοπίσουν και αναδείξουν τους πόρους τους, να μετρήσουν το δυναμικό που τους έχει απομείνει και να χαράξουν τη δική τους πολιτική ανάπτυξης με την στήριξη του Κράτους.